

**ABBÂSÎ COĞRAFYASINDA BİR NESEB ÂLİMİ:
ZÜBEYRÎ (236/851) VE KİTÂBU NESEBİ
KUREYŞ'İNE GÖRE NESEB BİLİMİ USUL, MUHTEVA
VE İFADE ŞEKİLLERİ**

Yrd.Doç.Dr. Gülgün UYAR
Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ÖZET

Mus'ab ez-Zübeyrî, bilim tarihinin önemli neseb uzmanlarından biridir. Abbâsîler döneminde yaşamıştır. Nesebü'l-Kebîr ve Kitâbu Nesebi Kureyş adlı iki eseri bilinmektedir. Bu eserlerinden Kitâbu Nesebi Kureyş bugüne ulaşmış ve neşredilmiştir. Bu eser, doğrudan Kureyş kabilesinin nesebine aittir. Bu eserde Kureyş kabilesi başlangıcından müellifin yaşadığı döneme kadar kişiler bazında tanıtılmıştır. Müellif, başta Hz. Peygamber ve ailesinin mensup olduğu Hâşim oğulları olmak üzere, Kureyşliler'in soy kütükleri hakkında ayrıntılı bilgiler verir. Ayrıca bu kişilerle ilgili bazı önemli olaylara da değinir. Eser bilhassa Câhiliye, Asr-ı saâdet, Hulefâ-yi Râşidîn, Emevîler ve Abbâsîler'in ilk dönemi açısından kaynak olma özelliğini taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hz. Muhammed, Neseb, Ensâb, Zübeyrî, Kureyş.

ABSTRACT

A Genealogist in the Period of Abbasid: Zubayri (236/851) and the Method, Content and Expression Forms of Ansab according to his Book Kitabu Nasabi Quraysh

Mus'ab al-Zubayri is one of the famous genealogists in the history of science. He has two important books: Nasab al-Kabir and Kitabu Nasabi Quraysh. The latter is in our hands today and published. This book is directly about the genealogy of Quraysh. The tribe of Quraysh is analyzed in the book on the bases of persons. At the beginning of the book, the author gives detailed information about the family tree of Prophet, and his tribe Ebu Hashim. Additionally he gives references about the important events concerning them. The book is very important source on pre-Islamic term (Jahiliyya), the period of the life of the Prophet (al-Asr al-Saada), the first four rightly guided caliphs (al-Hulafa al-Rashidin), Umayyads and the first period of the Abbasids.

Key Words: Prophet Mohammad, Nasab, Ansab, Zubayri, Quraysh.

GİRİŞ

Neseb (çoğulu ensâb) soy, akrabalık, hısımlık anlamını taşır. Ensâb, bir kişinin, ailenin ve kabilenin soy bilgilerinin incelenmesini ifade eden bir terim olarak kullanılır. Ensâb, soylar hakkında belirli bir şekil ve usûl çerçevesinde orta-

ya konmuş bilgileri içeren bir ilim dalı olarak teşekkül etmiştir. Câhiliye döneminden itibaren Arap kültürüne ait bir özellik olarak kabul edilen neseb bilgisi, toplumda bu konuda uzmanlaşmış nessâb vasıtasıyla aktarılmaktaydı. Zaman içerisinde ise bu bilgiler yazıya geçirilmiştir.¹

Ensâb konusunda birçok müstakil eser telif edilmiştir. Bu eserlerden birisi de Ebû Abdullah el-Mus'ab b. Abdullah b. el-Mus'ab ez-Zübeyrî'ye ait olan *Kitâbu Nesebi Kureyş*'tir. Sadece Kureyş kabilesinin neseb bilgisini ihtiva eden, bir neseb âlimi tarafından kaleme alınmış olan, sahasında ilk teliflerden olma hususiyeti bulunan bu eser, seçkin bir kaynak olma hüviyetine sahiptir.

A) Mus'ab ez-Zübeyrî ve Kitâbu Nesebi Kureyş'i

Mus'ab ez-Zübeyrî, 156/773'te Medîne'de dünyaya gelmiş, 236/851 veya İbnü'n-Nedîm'e göre 233/848 senesinde seksen yaşında Bağdad'da vefat etmiştir. Zübeyr b. Avvâm'ın torunlarından. Neseb ve tarih konusunda âlim kabul edilir. Birçok ilim adamından ve özellikle Mâlik b. Enes'ten ders almıştır. Diğer bir neseb âlimi Zübeyr b. Bekkâr'ın amcasıdır ve hocasıdır. Aynı zamanda Hüseyin b. Fehm ve İbn Ebû Hayseme'yi de neseb konusunda yetiştirmiştir. Sika bir râvi ve şair olarak tanınır. *en-Nesebü'l-Kebîr* ve *Kitâbu Nesebi Kureyş* adlı eserleri bilinmektedir.²

Kitâbu Nesebi Kureyş, 1953 yılında E. Levi-Provençal tarafından neşredilmiş ve Kahire'de basılmıştır. Bu eser, Kureyş kabilesinin nesebine dair tafsilatlı mâlumat sunar. Ayrıca neseb açıklamaları arasında aktarılan haberler dolayısıyla da bilhassa Hz. Peygamber ve ailesi, Hulefâ-yı Râşidîn dönemi, Emevîler ve Abbâsîler'in ilk devresi hakkında kıymetli bilgilere yer verir. Aynı zamanda ilgili kişi ve olaylara dair metin aralarına serpiştirilen şiirler de tarihî birer vesika kabul edilmekte, edebiyat tarihi açısından da eseri değerli hâle getirmektedir.³

Kitâbu Nesebi Kureyş on iki cüz hâlinde tertip edilmiştir. 1. Cüz, Maad b. Adnân ile başlamaktadır. Bilindiği üzere Adnân, Kuzey Araplarına verilen addir ve Adnânîler'in Arab-ı Müsta'rebe olduğu kabul edilir. Hz. Peygamber Kureyş'in nesebini Adnân'a kadar saymıştır. Bu bölümde Zübeyrî ilk olarak قال بعضهم ifadesiyle, Adnân'ın nesebini Hz. İsmâil ve Hz. İbrâhim'e kadar zikretmektedir. Hz. İbrâhim'in de, Ebü'l-Beşer Hz. Âdem'e kadar şeceresini nakletmektedir.⁴

Daha sonra Adnân'dan başlamak üzere Kureyş'e (Fihri) doğru inen on batın (Adnân, Maad, Nizâr, Mudar, Yâs, Müdrike, Huzeyme, Kinâne, Nadr, Mâlik) hakkında kısa bilgiler verilmektedir. Bu bilgiler arasında özellikle soyların oluşum sürecine, Yemen Araplarıyla neseben bağlarına, Hicaz yarımadasında yer-

¹ Ensâb konusunda geniş bilgi için bkz. Mustafa Fayda, "Ensâb", *DİA*, XI, 244-248.

² Bekr Ebû Zeyd, *Tabakâtü'n-nessâbîn*, Dârü'r-Rüşd, Riyad 1987, s. 59-60; Ahmet Önkâl, *Ensâb İlmî ve Ensâb'la İlgili Eserler*, Konya 1984 (yayınlanmamış), s. 42.

³ Kitabın neşri ile alakalı daha geniş bilgi için bkz. Önkâl, ss. 42-45.

⁴ Ebû Abdullah el-Mus'ab b. Abdullah ez-Zübeyrî, *Kitâbü Nesebi Kureyş*, thk. E. Lévi-Provençal, Dârü'l-Maârif, 3. bs., Kahire 1982, s. 3-4.

leşim olarak dağılımlarına temas edilmiştir.⁵

Kureyş kabilesinin mensup olduğu ve ismini aldığı Fihri b. Mâlik ile birlikte Hz. Peygamber'e kadar uzanan ana kol hakkında neseb bilgileri verilir.⁶ Babadan oğula Fihri, Gâlib, Lüey, Ka'b, Mürre, Kilâb, Kusay, Abdümenâf, Hâşim kanalıyla Abdümttalib'e getirilen Kureyş soyu, Benî Hâşim'e açılan başlıkla tafsilatlı bir şekilde ele alınır.⁷ Böylece Zübeyrî, Hz. Peygamber'in soyu ve ailesi ile kitabına başlamakta ve bu hususta ensâb ve tabakat kitaplarının telifinde ilim adamlarının gösterdiği edeb ve dikkati bir usul olarak ortaya koymaktadır.

Zübeyrî, Benî Hâşim ile ensâba giriş yaparken, sondan başlamak suretiyle yukarı doğru Kureyş alt kollarını incelemektedir. Buna göre ilk cüzde torunları dahil Hz. Peygamber'in ailesi, babası Abdullah, dedesi Abdümttalib, amcası Abbâs ve Abdullah b. Abbâs'ın soyu ele alınmıştır.

İkinci cüzde Abbas oğullarından devamla Ebû Tâlib, Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin soyu, üçüncü cüzde Hüseyinler'den devamla Hz. Ali'nin diğer çocukları, Ca'fer ve Akîl b. Ebû Talib, Hâris b. Abdümttalib, Ebû Leheb b. Abdümttalib ve Hâşim'in geri kalan çocukları hakkında bilgi verildikten sonra Hâşim b. Abdümenâf'ın kardeşleri Muttalib ve Abdüşems soyuna geçilmiştir.

Dördüncü, beşinci cüzler Abdüşems oğullarına aittir. Altıncı cüzde Abdüşems'e bir bölüm ayrıldıktan sonra Nevfel ile birlikte Abdümenâf oğulları tamamlanmıştır. Altıncı cüzün son kısmında Abdüluzâ b. Kusay soyu üzerinde durulur.

Yedinci cüzde de Benî Abdüluzâ hakkında bilgi verildikten sonra diğer Kusay oğulları Abdüddâr ve Abd ailesi ile tamamlanır. Ardından bir üst batındaki Zühre b. Kilâb'a geçilir.

Sekizinci cüzde Benî Zühre ve bir üst batından Teym b. Mürre'nin nesebi açıklanır. Dokuzuncu cüz Yakaza b. Mürre'ye ayrılmıştır. Onuncu cüzün başında Yakaza oğullarının bitiminde bir üst batındaki Adî b. Ka'b soyuna geçilir.

Onbirinci cüzün başında Benî Adî'nin ardından Ka'b oğullarından Hüsay b. Ka'b'ın iki koluna yer verilir. Onbirinci cüzün sonunda Âmir b. Lüey ile başlayan bir üst batındaki Lüey oğullarına mensup kollardan Sâme, Huzeyme, Sa'd ve Hâris'in nesepleri onikinci cüzde anlatılmıştır. Son olarak ise Lüey'in kardeşi Hâris ve son batındaki Kureyş'in oğulları Hâris ve Muhârib'in soyları hakkında bilgi verilmektedir.

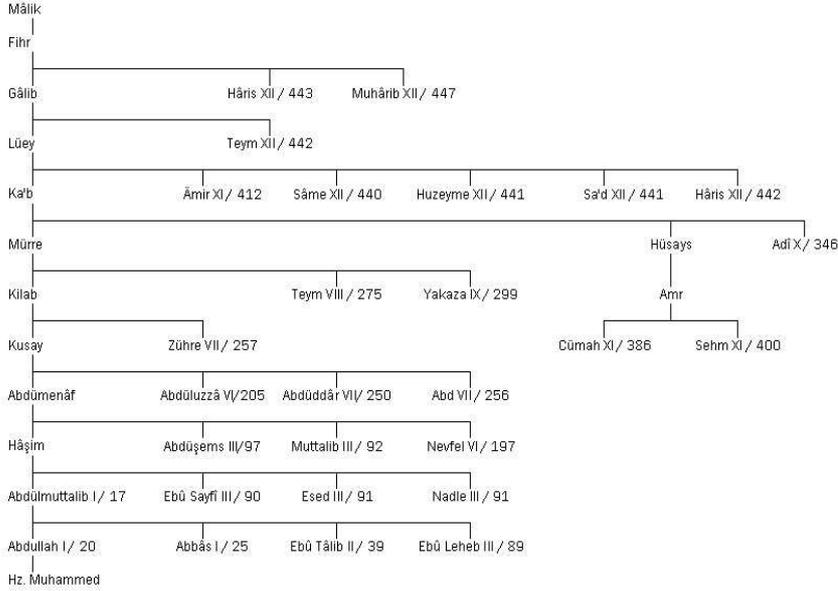
Genel olarak bakıldığında Kureyş'e mensup soplara çoğunluğu hakkında neseb bilgisi verildiği görülmektedir. Bazı kişilerin ise sadece isimleri zikredilmekle iktifa edilmiştir. Zübeyrî, kabilelerinden bahsederken ilk dört halîfeye sırasıyla Veledü Ali, Veledü Osman, Veledü Ebû Bekir ve Veledü Ömer şeklinde

⁵ Zübeyrî, s. 5-12.

⁶ Zübeyrî, s. 12-20.

⁷ Zübeyrî, s. 17.

özel olarak başlık açmıştır.⁸ *Kitâbu Nesebi Kureyş* içinde en geniş hacme sahip ensâb, Ümeyye oğullarını içine alan Abdüşems'tir. Bu aileyi Abdülzâ, Mahzûm, Adî b. Ka'b ailesi izlemektedir. Müellif Mus'ab b. Abdullah ez-Zübeyrî'nin, kendi kabilesi Abdülzâ hakkında diğer soplara nazaran daha tafsilatlı bilgiler verdiği görülür. Aşağıdaki Tablo, *Kitâbu Nesebi Kureyş*'e konu olan Kureyş kabilesinin, Hz. Peygamber'in mensup olduğu ana kolunu ve bu kollardan dağılan alt kollarını, yer aldıkları cüz ve sayfalar ile birlikte daha anlaşılır bir tarzda görmeye yardımcı olacaktır.

B) Usul

Zübeyrî kitabın başında neseb kelimesini Maad b. Adnân'a muzâf olarak kullanmıştır. Bunun dışında hakkında bilgi verdiği her sop ve aile için oğlu anlamında veled kelimesini tercih etmiştir. Bazı cüzlerin başında içerik hakkında bilgi verdiği kısımda ensâb şeklinde neseb kelimesini çoğul olarak kullanmıştır.⁹ Zübeyrî, cüz sonlarında diğer cüzün hangi aile ile başlayacağını belirtmekte, sonraki cüzün başında da ilgili cüzde hangi soyların yer aldığını zikretmektedir.

Bütün cüz başlarında besmele ve salveleden sonra, cüz metninin Mus'ab ez-Zübeyrî'den nakledildiğini bildiren aynı isnad zinciri ufak lafız farkları ile beraber tekrarlanmaktadır. Metin içerisinde nadir olarak قال أبو عبدالله، قال أبو عبدالله، قال المصعب، الزبيری denilerek, müellifin bilgi ve görüşü aktarılmaktadır.¹⁰ Mus'ab

⁸ Zübeyrî, s. 40, 104, 275, 348.

⁹ Zübeyrî, s. 107.

¹⁰ Zübeyrî, s. 4, 5, 81, 90, 314.

bazı haberleri görgü tanıklarına dayanarak nakletmektedir.¹¹ سمعت أبي يقول¹¹ ifadesi ile Mus'ab'ın, babası Abdullah b. Mus'ab'dan bilgi aktardığı görülür.¹² Mus'ab, bazı haberleri ise ذكر فلان ve قال فلان¹³ lafızlarını kullanarak açık bir senedle rivayet etmiştir¹³ Seneddeki bir râvinin güvenilirliği hususunda bilgi verdiği de görülmektedir.¹⁴

Bilhassa ilk soylar hakkında Hz. Peygamber'in doğrudan bilgi verdiği hadisler, ilgili şahıslardan ve soylardan bahsedilirken rivayet edilir. Zübeyrî böyle bir hadisi zikrettikten sonra Hz. Peygamber bu şekilde buyurduysa, o daha iyi bilir ve dediği şey doğrudur, tarzında not düşmektedir.¹⁵

Zübeyrî, bazı neseblerde ortaya çıkan karışıklık karşısında görüşünü açıkça belirtir.¹⁶ كان غلط في نسبه¹⁶ ifadesiyle İbn Sa'd'ın bir neseb bilgisi hatasını düzelttiği ve doğrusunu zikrettiği görülür. لعله ifadesiyle de İbn Sa'd'ın bir tahmini dile getirilmiştir.

Zübeyrî zaman zaman neseb konusunda ilim sahibi olan ve bu konuda kendilerinden istifade edilen kişilere işaret eder.¹⁷ Hişâm b. Umâre için كان عالما¹⁷ ifadesi kullanılmıştır. Yine Cübeyr b. Mut'im b. Adî ve Mahreme b. Nevfel'in neseb bilgisinden istifade edildiğine işaret edilir (كان يؤخذ¹⁸ عنه النسب¹⁹). Genel olarak neseb konusunda behre sahibi kişiler اهل النسب olarak anılmaktadırlar.²⁰ Zübeyrî'nin, ismini açık zikrederek Muhammed b. Ömer el-Vâkidî'den alıntı yaptığı da vâridir.²¹

Zübeyrî, bazı haberleri genel rivayet sîğası olan حدثني بعض من قد قالوا قال بعضهم²² ifadeleriyle nakleder. Bir konudaki genel inancı yansıtan bilgiyi aktarırken ise رُعم لي بعض القرشيين²³ رُعموا بيزعمون²⁴ lafızları kullanılmıştır. Neseb âlimlerinin fikir ayrılığı taşımadıkları bir konuyu açıklarken اجمع أهل النسب²⁴ لا اختلاف بينهم²⁵ şeklinde ifade edilmiştir. Aktarılan haberin doğruluğu konusunda kesin bir delil bulunmuyorsa bu husus da haberin sonunda والله اعلم²⁶ ibâresiyle kendini gösterir.²⁶

¹¹ Zübeyrî, s. 197.

¹² Zübeyrî, s. 243.

¹³ Zübeyrî, s. 102, 103.

¹⁴ Zübeyrî, s. 239.

¹⁵ Zübeyrî, s. 8.

¹⁶ Zübeyrî, s. 11.

¹⁷ Zübeyrî, s. 369, 373.

¹⁸ Zübeyrî, s. 203.

¹⁹ Zübeyrî, s. 201, 262.

²⁰ Zübeyrî, s. 4.

²¹ Zübeyrî, s. 269.

²² Zübeyrî, s. 4, 12, 314.

²³ Zübeyrî, s. 7, 55, 149, 212.

²⁴ Zübeyrî, s. 4.

²⁵ Zübeyrî, s. 8.

da haberin sonunda *واش اعلم* ibâresiyle kendini gösterir.²⁶

Zübeyrî, Kureyş'e bağlanan ana kolunu zikretmek suretiyle bir kabile hakkında bilgi vermeye başlar. Üst başlık olarak "... ولد" tamlamasını tercih eder. Burada veled kelimesi o soydan gelen hem erkek hem de kadınları ifade etmektedir. Daha sonra metin içerisinde başlıkta adı zikredilen soy atasının erkek ve kız çocukları sayılır. Her çocuğun annesi mutlaka zikredilir. Annenin nesebi de hangi soydan olduğu anlaşılacak şekilde açık bir şekilde kaydedilir. Bazı önemli ve iyi tanınan şahsiyetlerin anneanne ve nineleri de sayılmaktadır. Çocuğun annesi ümmü veled ise bu husus mutlaka belirtilir. Genellikle ümmü veledlerin kimlikleri hakkında bilgi bulunmamaktadır. Nadiren isimleri, nereli oldukları, nereden ve nasıl getirildikleri belirtilebilir. Kızların kimlerle evlendikleri açıklanır. Şayet ikinci evlilik yapmışlarsa temas edilir.

Bu neseb açıklamaları içinde kişilerin isim, künye, lakabları hakkında bilgi verilir. Soylarının devam edip etmediği, ana-baba bir kardeşleri, akrabaları, soylarının nerelerde bulunduğu değinilen hususlar arasındadır. Ayrıca kişilerin maddî-mânevî özellikleri, görevleri ve içinde yer aldıkları tarihî hâdiseler zikredilir.

Soy atasının çocuklarının çocuklarına dair de aynı usulle bilgi verilir. Bazen ilgili soya mensup farklı soylara isim olarak işaret edilir.²⁷ Neseb bilgileri verilen aileye ayrılan kısmın sonunda *من هم* ifadesiyle o soya mensup, tanınan, bilinen, bir şekilde meşhur şahıslara temas edilir. Ancak bu kişilerin buldukları soyla bağlantısı teker teker sayılmaz.²⁸ Bölüm sonunda "... ولد" veya "... بنو" ifadesi ile bir sonraki başlığa geçilir.²⁹

Cüz sonlarında ise *انتهى الجزء* diyerek dua cümlesiyle bölüm sona erer, "... بنتوه" ibaresiyle sonraki cüzün başlayacağı ve o bölümde yer alacak ailelerin adları zikredilir.³⁰

C) Muhteva

Kitâbu Nesebi Kureyş, muhteva itibarıyla aynı zamanda siyer, tarih, kültür ve edebiyat açısından birinci elden kaynak olma özelliği taşımaktadır. Zira bu eserde sadece isimlerden oluşan neseb kayıtları yer almaz. Aynı zamanda söz konusu kişiler ve dönemleri ile ilgili önemli tarihî haberler de kaydedilir.

Diğer neseb kitapları gibi *Kitâbu Nesebi Kureyş* de bilhassa Hz. Peygamber, ashab, Asr-ı saâdet ve Câhiliye dönemi hakkında önemli bilgiler ihtiva etmektedir. İlk adımda bizzat Hz. Peygamber'in nesebi, aslı ve fûrû hakkında tafsilatlı bilgiler kaydedilmiştir. Diğer taraftan Hz. Peygamber'le akrabalık bağı

²⁶ Zübeyrî, s. 6, 324.

²⁷ Zübeyrî, s. 7, 13.

²⁸ Zübeyrî, s. 6-7.

²⁹ Zübeyrî, s. 28, 34.

³⁰ Zübeyrî, s. 34.

olan, sıhriyet yoluyla ona akraba olan herkes ve eşleri hakkında, ilgili kişilerin nesebinden bahsedilirken mutlaka mâlumat verilir.³¹

Bilindiği üzere ashâbın önemli bir kısmı Kureyş'e mensuptur. Neseb bilgileri verilen kişilerden sahâbe olanlar varsa bu husus *صحب النبي*,³² *له صحبة*,³³ *وهو*³⁴ ifadeleriyle özellikle belirtilmiştir.³⁶ Sahâbe olan şahıslarla ilgili olarak tafsilatlı bilgi aktarılır ve Hz. Peygamber'in onlar hakkındaki sözlerine yer verilir.³⁷ Ayrıca sahâbenin Hz. Peygamber'den yaş olarak büyük oluşu, ne zaman müslüman olduğu, hicret edip etmediği, cennetle müjdelenişine dair bilgi verilir.³⁸ Zaman zaman bir şahsın Hz. Peygamber'in zamanında müslüman olarak öldüğü ayrıca belirtilir.³⁹

Kitapta, nesepleri hakkında bilgi verilen şahısların Hz. Peygamber ile ilgili bir hatıraları var ise mutlaka temas edilmektedir. Böylece Hz. Peygamber'in siyeri konusunda kişiler vasıtasıyla etraflı bilgi edinmek mümkün hâle gelmektedir. Akabe biati,⁴⁰ Ebü'l-Bahterî'nin boykot senesinde Sahîfe'nin şartlarına uymaması ve şi'b'de iken Benî Hâşim'e yemek getirmesi,⁴¹ Hz. Peygamber'in, İslâmiyet geldikten sonra doğan muhâcir ve ensar çocuklarını büyüdüklerinde biraraya toplaması,⁴² Hudeybiye'de hanımların iadesini yasaklayan âyet hakkında bilgi verilmesi⁴³ gibi hâdiseler bu konuda örnek olarak sayılabilirler. Ayrıca Asr-ı saâdet'te Hz. Peygamber'e ve müslümanlara düşmanlık gösterenlere özellikle işaret edilir⁴⁴, hakkında âyet inen müstehziûn ve müstaz'afûn'dan bahsedilir.⁴⁵

Hem Habeşistan'a yapılan iki hicret⁴⁶ hem de Medîne'ye hicrete dair de mutlaka bilgi verilmiş, muhâcirler özellikle zikredilmiştir.⁴⁷ İlk muhâcirlere ayrıca işaret edilmektedir.⁴⁸ Hicret etmeyen bazı kişiler hakkında da bilgi verilmiş

³¹ Zübeyrî, s. 121, 174, 251, 383.

³² Zübeyrî, s. 231.

³³ Zübeyrî, s. 150.

³⁴ Zübeyrî, s. 106.

³⁵ Zübeyrî, s. 87.

³⁶ Zübeyrî, s. 27, 236.

³⁷ Zübeyrî, s. 26.

³⁸ Zübeyrî, s. 94, 124, 175, 236, 262, 263, 265, 266.

³⁹ Zübeyrî, s. 87.

⁴⁰ Zübeyrî, s. 229.

⁴¹ Zübeyrî, s. 213.

⁴² Zübeyrî, s. 237.

⁴³ Zübeyrî, s. 145.

⁴⁴ Zübeyrî, s. 230, 255, 257.

⁴⁵ Zübeyrî, s. 218, 262, 302-303.

⁴⁶ Zübeyrî, s. 19, 101, 175, 212, 234, 236.

⁴⁷ Zübeyrî, s. 104, 219.

⁴⁸ Zübeyrî, s. 19, 101, 237, 257.

tir.⁴⁹ Medîne'ye hicret için هاجر الى النبي⁵⁰ ifadesi de kullanılmıştır. Annesinin kar- nında hicret eden sahâbînin zikredilmesi, Hicret esnasında bindiği hayvanın bir müşrik tarafından ürkütülmesi sonucu Hz. Peygamber'in kızı Zeyneb'in düşerek çocuğunu kaybetmesi bu konuda anlatılanlar arasında yer alır.⁵¹

Kitâbu Nesebi Kureyş'te şahısların soy geçmişlerine dair tafsilatlı bilgiler yer alır. Aynı zamanda hal tercümeleri verilen kişilerin hayatları hakkında bazı önemli hâdiselerden de bahsedilir. Bu kişilerin varsa idarî görevlerine, hangi halife zamanında yaşadıklarına ve hangi savaflara katıldıklarına dair verilen bilgiler dikkat çekmektedir.

Câhiliye ve Asr-ı saâdet dönemlerinde yılı gösteren takvim mevcut olmadığı için kişilerin doğum ve ölüm tarihleri veya bazı hâdiseler, önemli kişilerin doğum ve ölüm tarihlerine veya önemli hâdiselere atfen belirtilmekteydi. Zübeyrî, Hişâm b. Muğîre'nin ölümünün Kureyş tarafından o seneki olayların tarihini belirlemek için tespit edildiğini (عام مات هشام) söyler.⁵² Benzer şekilde Zübeyr b. Ubeydullah'ın Hz. Ebû Bekir'in vefatından yedi gece önce doğduğunun söylenmesi gibi. Diğer taraftan aynı şahsın 107 senesinde Zilhicce ayında öldüğü haber verilir ki⁵³, bu tarih hicretten sonraya denk geldiği için sene olarak belirtilmiştir. Ayrıca biliniyorsa kişinin hangi halifenin zamanında yaşadığı da bu bilgilerden ortaya çıkar.⁵⁴ Diğer taraftan Araplar, nesî uygulaması yapıyorlar ve ayların yerini değiştiriyorlardı. Bu hususa dair de bilgi verilmiştir.⁵⁵

Kitâbu Nesebi Kureyş'te Mekke'de 80 senesinde meydana gelen sel, insanların kuraklık dolayısıyla bâdiyeden Şam'a gitmeleri gibi, tabîî âfetlerden de bahsedilmiştir.⁵⁶

Zübeyrî, veliahd uygulamasının başlatılması ve Emevîler'deki veliahd tayini uygulamasını gösteren nakiller aktarmaktadır (بائع له فلان بالخلافة, كان فلان ولي عهد ابيه). Bu anlamda Yezîd'in ilk veliahd tayin edilen kişi olduğu belirtilir.⁵⁷ Süleyman b. Abdülmelik'in Ömer b. Abdülazîz'i halife tayini ile ilgili olarak ise استخلفه ifadesi kullanılmıştır.⁵⁸ Ayrıca كان في بني فلان الملك ifadesi bir ailenin deruhte ettiği yöneticilik vasfına işaret etmektedir.⁵⁹

Halifelere yapılan ziyaretler وفد فلان على خليفة و، وفد الى أمراء بني امية، و، وفد الى امراء بني امية şeklinde açıklanır.⁶⁰ Halifelerin sohbet

⁴⁹ Zübeyrî, s. 90.

⁵⁰ Zübeyrî, s. 40, 251.

⁵¹ Zübeyrî, s. 219.

⁵² Zübeyrî, s. 301.

⁵³ Zübeyrî, s. 212.

⁵⁴ Zübeyrî, s. 46.

⁵⁵ Zübeyrî, s. 13.

⁵⁶ Zübeyrî, s. 82, 170.

⁵⁷ Zübeyrî, s. 127, 128, 162.

⁵⁸ Zübeyrî, s. 168.

⁵⁹ Zübeyrî, s. 100.

sanı انه يصل بألف دينار, امر له خليفة بالف دينار şeklinde açıklanır.⁶⁰ Halifelerin sohbet meclisine katılanlar özellikle belirtilir (كان في صحابة المهدي).⁶¹ Had cezası ile ilgili uygulamalar da mevcuttur.⁶²

Kitâbu Nesebi Kureyş yoluyla evlilik ilişkileri, kadının konumu, evâil, yayılış coğrafyası, yerleşim, hıristiyan eş, alım-satım gibi konularda da bilgi sahibi olmak mümkündür. Câhiliye âdetlerine bilhassa temas edilir. Birisinin kanına karşılık olarak oğlunu o soya rehin vermek gibi. Neseb içindeki evlilik biçimlerine de değinilmektedir. Meselâ bu münasebetle Câhiliye döneminde babası öldüğünde, en büyük oğlun üvey annesi ile evlenmesinin mümkün olduğu ve böylece malının en makbul kısmına da vâris olduğu anlatılmakta ve bu evlilik türünün yasaklandığını bildirmek için nâzil olan âyet zikredilmektedir.⁶³

Zübeyrî, Kâbe'nin örtüsü, Kâbe'nin anahtarı, Kâbe'nin inşası, dinar, dirhem, sikâye, sidâne, tirâz, livâ taşımak gibi çok farklı kültürel konulara değinir.⁶⁴ Eserde ayları ilk erteleyen kişi, ilk Habeş muhâciri, bir vazifeyi ilk yapan kişi, ilk akdedilen livâ, Hâşimî anne-babadan doğan ilk çocuk, müslümanlardan Medîne'de ilk doğan bebek, Kelb kabilesine mensup bir hanımla evlenen ilk Kureyşli, Küfe'de mal sahibi olan ilk Kureyşli, Hz. Ömer'in ilk olarak emîrül-mü'minîn şeklinde anılması gibi evâile dair konulara işaret edilir.⁶⁵ Kureyş'e mensup hukemâ, füsehâ, küberâ, eşrâf, allâme, mürüvvet ve fazilet sahipleri zikredilir.⁶⁶

Arap toplumunun dillerine hâkim olan şiirle ifade gücü, ilk döneme ait kaynak niteliği taşıyan eserlerde de kendini hissettirir. *Kitâbu Nesebi Kureyş*'te de bu anlamda çok sayıda beyit ve mısra yer almaktadır. Bu şiirler iki kısımdır. Bir kısmı bizzat nesebinden bahsedilen ve şair olduğu belirtilen şahsa ait şiirlerdir. Diğer bir kısmı nesebi dolayısıyla konu edinilen şahıslar hakkında söylenmiş olan şiirlerdir, mersiyelerdir.⁶⁷ Bu şiirlerin şairleri ve vezinleri de belirtilir.

Neseb bilgileriyle bağlantılı şiir örneklerine yer verilir. Şiirler, Câhiliye öncesi ve sonrası neseb bilgilerinin ifade edildiği yerlerdir. Zira bilindiği gibi şiir karşılıklı olarak soyla övünmek ve yermek için başvurulan başlıca araçtı. Ve bu şiirler aynı zamanda neseb bilgilerinin doğru olarak tespit edilebilmesi için başvuru olan birer kaynak niteliğindedir. Özellikle bir kabile hakkında o kabileye mensup şâirlerin şiirlerinden delil getirilir.⁶⁸ Şâir olan şahıslara bilhassa işaret edilir.⁶⁹

⁶⁰ Zübeyrî, s. 106.

⁶¹ Zübeyrî, s. 203, 218, 272.

⁶² Zübeyrî, s. 356.

⁶³ Zübeyrî, s. 10, 99.

⁶⁴ Zübeyrî, s. 251, 252, 253, 323, 369.

⁶⁵ Zübeyrî, s. 13, 14, 41, 86, 94, 237, 267, 333, 337, 347, 381.

⁶⁶ Zübeyrî, s. 99, 212, 218, 231, 234.

⁶⁷ Zübeyrî, s. 84-85, 206.

⁶⁸ Zübeyrî, s. 4, 33.

⁶⁹ Zübeyrî, s. 19, 33, 99, 294, 322.

Zübeyrî bazı dil özelliklerine de işaret eder. Mesela Hz. Peygamber'in bir hadisinde veya naklettiği bir şiiirde geçen ifade veya farklı bir kelime ile ne kasdedildiğini açıklamaktadır.⁷⁰ Ayrıca kitapta darb-ı mesel kullanılmaktadır.⁷¹

D) İfade Şekilleri

Neseb bilgileri verilirken kullanılan belirli kelimeler ve ifade şekilleri vardır. *Kitâbu Nesebi Kureyş*'te geçen ve büyük ölçüde diğer ensâb kitapları ile benzerlik gösteren bu ifade şekillerini belli başlıklar altında şöyle tasnif etmek mümkündür:

1. Aile Bağları

Neseb bilgileri öncelikle kişinin baba (أب⁷²), anne (أم⁷³), oğul (ابن , غلام, ولد), kız (ولادات⁷⁴), kız (ابنة), (امراة , جارية , بنت , ابنة), ve kardeşlerine (اخ , اخت , اخوة , اخوات⁷⁶) dair temel bilgileri içermektedir. Hemen hemen nesebi hakkında açıklama yapılan her şahıs için bu bilgilere yer verilir. İhtiyaç duyulduğu takdirde ikinci olarak dede (جد (أبو امه⁷⁷), nine (جدة من قبل امه⁷⁸), anneanne (امه⁷⁹), babaanne (امه⁸⁰), amca, hala, dayı, teyze (عم , عمة , عمومة , عمومة⁸¹) ve süt kardeşi (كان اخا فلان⁸²) hakkında bilgi verilir.

Kureyş kabilesinin nesebine dair bu eserde Hz. Peygamber'in ailesi ile ilgili bilgiler Benû Hâşim soyuna ait başlık altında verilirken, ninelerine ve dedelerine diğer soylar arasında yeri geldiğinde özellikle tekrar işaret edilmektedir. Bu anlamda Âmine'nin babası Vehb b. Abdümenâf⁸³ جده رسول الله⁸³ ifadesiyle, Âmine'nin büyük annesi Ümmü Habîb bint Esed b. Abdüluzzâ⁸⁴ جده ام رسول الله⁸⁴ olarak, Berre bint Abdüluzzâ ise جده رسول الله⁸⁵ şeklinde zikredilmiş, Hz. Peygamber'in babaannesinin üç kuşak ninesi,⁸⁶ anneannesinin ise altı ninesi sayılmıştır.⁸⁷ Ay-

⁷⁰ Zübeyrî, s. 210-211, 251, 314, 425.

⁷¹ Zübeyrî, s. 200.

⁷² Zübeyrî, s. 11.

⁷³ Zübeyrî, s. 14, 15.

⁷⁴ Zübeyrî, s. 22, 216.

⁷⁵ Zübeyrî, s. 30, 33, 51, 92, 112, 137.

⁷⁶ Zübeyrî, s. 4, 8, 30, 49.

⁷⁷ Zübeyrî, s. 146.

⁷⁸ Zübeyrî, s. 138, 207, 251.

⁷⁹ Zübeyrî, s. 138.

⁸⁰ Zübeyrî, s. 138.

⁸¹ Zübeyrî, s. 37, 46, 121, 135, 237.

⁸² Zübeyrî, s. 433.

⁸³ Zübeyrî, s. 261.

⁸⁴ Zübeyrî, s. 207.

⁸⁵ Zübeyrî, s. 251.

⁸⁶ Zübeyrî, s. 17.

⁸⁷ Zübeyrî, s. 20-21, 379.

rıca Hz. Peygamber'in babasının ikiz kardeşi olduğu belirtilen Beyzâ adlı halası Ümmü Hakîm bint Abdülmuttalib olarak tanıtılmıştır.⁸⁸

Kişinin annesi ümmü veled ise özellikle belirtilir (امه ام ولد , لام ولد). Bir kişinin farklı ümmü veledlerden dünyaya gelen çocukları için de toplu olarak ⁹⁰ لامهات اولاد شتى ifadesiyle açıklama yapılır. Bazen ümmü veledin siyâhî oluşuna işaret edilir (ام ولد , امة افريقية: ve hangi bölgeye mensup olduğu belirtilir: ⁹¹ ام ولد سوداء) Anne savaş esiri ise ⁹² نوبية سبية ifadesi ile belirtilmiş ve nereli olduğu da zikredilmiştir.⁹³ Neseb bağlarında ana-baba bir veya sadece ana bir kardeşler de kaydedilmektedir (اخته لامه , اخت فلان لامه , اخواه لامه , اخوته لاييه و امه , اخت فلان من ابيها وامها). Aynı şekilde kardeş çocuklarına ve amca çocuklarına da (ابن عم , ابن اخيه)⁹⁵ temas edilir.

Neseb açıklamalarında ikiz çocukları ifade etmek için ⁹⁶ توامة/توام , küçük yaştaki çocuğu ifade etmek üzere ⁹⁶ صبيان , gençler anlamında ise ⁹⁶ فتیان/فتى kelimeleri kullanılmıştır.

Bir kişinin aynı isimde iki çocuğu olabiliyordu; bu takdirde önce doğan ⁹⁷ الكبرى/الاکبر , sonra doğan ⁹⁷ الصغرى/الاصغر ifadeleriyle ayırt edilmektedir. Diğer taraftan çocuklar arasında kimin en büyük (فلان من اکابر ولد فلان , اکبر ولد فلان) olduğu ⁹⁸ كانت اسنهن , اسن ولد فلان (فلان من اکبر من فلان) veya hangi çocuğun hangi çocuktan yaşça daha büyük (فلان من فلان) olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca ¹⁰¹ اوسط ifadesiyle ortanca çocuğa, yaş olarak ardı sıra gelen kardeşlere ¹⁰² كان فلان يتلو فلان في السن şeklinde işaret edilir. Yakınlar arasındaki akran ve yaşlılar içinde ¹⁰³ كان من اتراب فلان في السن ifadesi kullanılmaktadır.

⁸⁸ Zübeyrî, s. 101, 383.

⁸⁹ Zübeyrî, s. 27, 28.

⁹⁰ Zübeyrî, s. 30.

⁹¹ Zübeyrî, s. 146.

⁹² Zübeyrî, s. 37, 73.

⁹³ Zübeyrî, s. 268, 269.

⁹⁴ Zübeyrî, s. 10, 16, 42, 43, 49, 51, 52, 79.

⁹⁵ Zübeyrî, s. 42, 72.

⁹⁶ Zübeyrî, s. 14, 42, 101, 135, 216, 217, 383.

⁹⁷ Zübeyrî, s. 29, 57, 62.

⁹⁸ Zübeyrî, s. 28, 30, 52, 86, 242.

⁹⁹ Zübeyrî, s. 28, 29, 62.

¹⁰⁰ Zübeyrî, s. 239.

¹⁰¹ Zübeyrî, s. 29.

¹⁰² Zübeyrî, s. 244.

¹⁰³ Zübeyrî, s. 242.

Kişiler arasında akrabalık bağı olduğunu açıklamak için ¹⁰⁴قرباية, ¹⁰⁵كان ارحام, ¹⁰⁶فلان يصل فلانا بهذه القرابة و الرحم tarzında ifadelere başvurulmuştur.

2. İsim

Neseb kayıtları baştan sona kadar kişi adlarından müteşekkil bir kütük mâhiyetindedir. Bu kayıtlarda kişi adlarıyla ilgili de bazı açıklayıcı mâlumata yer verildiği görülmektedir. Bir kişinin isim gibi kullanılan lâkabı söylendikten sonra, o kişinin esas ismi açıklanır.¹⁰⁷ Bir boyun ismini ilk alış şekli -ب سُمي şeklinde ifade edilir.¹⁰⁸ Bir başkasının isminin çocuğa verilmesi hususu belirtildiğinde ¹⁰⁹سُمي باسمه, bir soyun kendisine nisbet edildiği kişiye verilen isim zikredilirken yine ¹¹⁰سُمي tercih edilmektedir.

Hz. Peygamber'in, torununa Hasan ismini koyması, müslüman olan kişilere Abdurrahmân, Abdullah, Mutî isimlerini vermesi ¹¹¹سماء رسول الله şeklinde ifade edilmiştir.

Hanımların isimleriyle ilgili daha fazla açıklamaya yer verildiği görülmektedir. Bazı durumlarda bir hanımın ismindeki şüpheyi işaret etmek üzere "..." يقال "..." künyesi veya lakabı ile anılan hanımın biliniyor ise ismini ayrıca zikretmek için "..." اسمها "..." ümmü veled ifadesinden sonra bu hanımın açık ismi biliniyorsa ¹¹²فلائة تُدعى فلائة ibârelerine müracaat edilir.

3. Lakab

Lakab, Arap isim geleneğinin önemli parçası olmuştur. Umumiyetle şahısların adları ve künyelerinin yanısıra bir de lakabları bulunmaktaydı. Öyle ki bazı şahıslar sadece lakabları ile meşhur olmuşlardır.

Lakabların çeşitli veriliş nedenleri mevcuttu. Genellikle baştan geçen bir hâdise dolayısıyla, gôze çarpan bazı şahsiyet özelliklerinden ötürü veya fizikî görünümdeki bir farklılık sebebiyle lakablar tayin edilmiştir. Hz. Peygamber, Zübeyr b. Avvâm'a الحواري lakabını takdir etmiştir. Burada سَمَا ifadesi kullanılmıştır.¹¹³ Bir aile veya kişi için kullanılan hususî sıfat ve lakabların da bulunduğu görülmektedir.¹¹⁴

¹⁰⁴ Zübeyrî, s. 57.

¹⁰⁵ Zübeyrî, s. 133.

¹⁰⁶ Zübeyrî, s. 57, 95, 429.

¹⁰⁷ Zübeyrî, s. 12.

¹⁰⁸ Zübeyrî, s. 12.

¹⁰⁹ Zübeyrî, s. 28.

¹¹⁰ Zübeyrî, s. 14.

¹¹¹ Zübeyrî, s. 40, 174, 235, 265, 383.

¹¹² Zübeyrî, s. 39.

¹¹³ Zübeyrî, s. 20.

¹¹⁴ Zübeyrî, s. 9, 16.

Genellikle kişilerin lakabları söyleneceğinde “...” يُلقَّب¹¹⁵ ibâresi tercih edilir. بِسْمُونَه¹¹⁶ lafzı da, bir lakabla anmak anlamında kullanılmıştır. Eğer lakabı kimin verdiği belliyse “...” لَقَبِهَا¹¹⁷ şeklinde ifade edilir.

Bazı kişilerin isim gibi görünen sıfat ya da lakablarının, Has'am ve Bârik dağlarının orada yaşayan kabileye isim olması gibi, ne sebeple verildiğine atıfta bulunulur.¹¹⁸ Bir aileye lakab olarak verilen bir ismin ne sebeple ortaya çıktığını izah etmek üzere tarihî arkaplana ait anekdot anlatılır. Yevmü Ukâz'da savaşçılıkları arslana benzetilen Harb b. Ümeyye'nin ailesine arslanlar anlamında العنابيس denilmesi gibi.¹¹⁹

Ayrıca kişilerin lakabları “...” يقال لفلان¹²⁰ و هو “...”¹²¹ ifadelerinin ardından da zikredilmektedir.

Özellikle Kureyş kabilesinin ilk soplalarına mensup şahısların isimlerinin lakab formunda oldukları görülmektedir. Bu lakablar sayıldıktan sonra bu kişilerin isimleri ayrıca belirtilir. Mudar'ın çocuklarından Müdrîke'nin isminin Âmir, Hindîf'in isminin Leylâ olması bu hususa örnek olarak gösterilebilir.¹²²

4. Künye

Künye, Arap isim kültürünün adla bütünleşmiş bir unsurudur. Her şahsın aynı zamanda bir künyesi bulunur Neseb açıklamalarında isimle beraber künyeleri de zikredilir (الذى يدعى “...”¹²³ كنيته). Bazı isimler doğrudan künye şeklindedirler.¹²⁵ Bazı isimler künye formunda değildir, ancak künye hükmündedirler. Bu durumda kişinin isminin, künyesi olduğuna işaret edilir.¹²⁶

Arap kültürüne göre çocuk doğduğunda ona aynı zamanda bir de künye verilmekteydi. Diğer taraftan büyük çoğunlukla kişi, çocuklarının ismi ile künyelenmekteydi. Bu durum بنيه كلمه كان ابو لهب يكنى¹²⁸ به كان يكنى¹²⁷ بيكنى بانه¹²⁹ şeklinde ifade edilir. كنيته بها¹³¹ به كان يكنى¹³⁰ كنيته ابو خالد و لكنه كناه بانه¹²⁹ باسماء

¹¹⁵ Zübeyrî, s. 73, 80.

¹¹⁶ Zübeyrî, s. 43.

¹¹⁷ Zübeyrî, s. 73.

¹¹⁸ Zübeyrî, s. 7, 14.

¹¹⁹ Zübeyrî, s. 100.

¹²⁰ Zübeyrî, s. 28, 56, 63.

¹²¹ Zübeyrî, s. 64.

¹²² Zübeyrî, s. 7.

¹²³ Zübeyrî, s. 28.

¹²⁴ Zübeyrî, s. 30.

¹²⁵ Zübeyrî, s. 16.

¹²⁶ Zübeyrî, s. 10.

¹²⁷ Zübeyrî, s. 239.

¹²⁸ Zübeyrî, s. 18.

¹²⁹ Zübeyrî, s. 89.

¹³⁰ Zübeyrî, s. 211.

Kişi künyesi ile tanınıyorsa, künye zikredildikten sonra ismi de açıklanır.¹³² Bazı olaylar sebebiyle başkaları tarafından kişiye künye takdir edilmesi ise “...”¹³³ ibâresi ile gösterilir. Kişinin iki künyesinin olması da mümkündür (ابا عبدالله ¹³⁴كان فلان يكنى و يكنى ابا عامر).

Künye alış örneklerinden birisi de Hz. Âişe için gerçekleşmiştir. Hz. Âişe, Hz. Peygamber’den kendisi için bir künye takdir etmesini istemiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber “Oğlun Abdullah b. ez-Zübeyr ile künyelen” buyurur. Dolayısıyla Hz. Âişe teyzesi olduğu Abdullah dolayısıyla Ümmü Abdullah künyesini almıştır.¹³⁵ Bu örneğe binaen çocuğu olmayan hanımların künyesi Ümmü Abdullah olarak kabul edilir.

5. Kabile/Soy

Kitâbu Nesebi Kureyş’te kabilenin alt kolları بطن بنو صلب¹³⁶ ifadeleri ile dile getirilmiştir. Aileler için ise ولد فلان¹³⁷, ولد فلان لصلبه¹³⁸, ولد فلان اولادا¹³⁹, ولد فلان اولاد¹⁴⁰ şeklinde belirtilmiştir. “...”¹⁴¹ ve “...”¹⁴² ise bir kabileye, bir soya mensup olup olmamayı göstermektedir.

Soyun dayandığı ana bağlantıyı göstermek için انتسب lafzı kullanılır. Bu ifade o soyun bir bölgeye nisbetini de gösterir.¹⁴³ Soyun bir kişiye nisbeti de mümkündür ki, ينسبون الى فلان¹⁴⁴ şeklinde ifade edilir. Çocukların annelerine nisbet edildikleri örneklere de rastlanmaktadır ve ينسب ولدها ibâresiyle bu duruma işaret edilmektedir.¹⁴⁵

Kabile içerisinde bir soyun başlangıçta nisbet edildiği kişi zikredilerek kabile adı belirtilir.¹⁴⁶ Soy aileden bir kişiye nisbetle tanınıyorsa bu husus به يعرف ولد¹⁴⁷ şeklinde kaydedilir.

Araplar arasında kabileyle, aileyle anlaşması olan kişi ve aileler o kabilenin

- →
- ¹³¹ Zübeyrî, s. 123.
¹³² Zübeyrî, s. 300.
¹³³ Zübeyrî, s. 40, 43.
¹³⁴ Zübeyrî, s. 105.
¹³⁵ Zübeyrî, s. 237.
¹³⁶ Zübeyrî, s. 9, 21, 34, 28, 46.
¹³⁷ Zübeyrî, s. 47.
¹³⁸ Zübeyrî, s. 5, 43.
¹³⁹ Zübeyrî, s. 28.
¹⁴⁰ Zübeyrî, s. 80.
¹⁴¹ Zübeyrî, s. 134.
¹⁴² Zübeyrî, s. 12, 91, 151, 187.
¹⁴³ Zübeyrî, s. 4, 7, 8-9.
¹⁴⁴ Zübeyrî, s. 98.
¹⁴⁵ Zübeyrî, s. 98.
¹⁴⁶ Zübeyrî, s. 4, 5.
¹⁴⁷ Zübeyrî, s. 156.

konumundan istifade edebiliyorlardı. Bu durumda olanlar için ¹⁴⁸حلف , حلفاء , حليف ,
¹⁴⁹احلاف ifadeleri kullanılmıştır. Kabile ile ilgili olarak bir kabile ile müttefik ve
 anlaşması olanlara da yer verilir.¹⁵⁰

6. Soyun Devamı/Soyun Kesilmesi

Neseb kayıtlarında soyun devamı ile ilgili bilgilere yer verilirken titizlik gös-
 terilmektedir. Bu anlamda bir soyun devam edip etmediği veya bir soyun de-
 vamındaki azlık veya çokluk, belli bazı ifade şekilleri ve açıklamalarla bilhassa
 tespit edilmiştir.

Genel olarak bir ailenin soyunun gürlüğü ¹⁵¹ولد فلان في البيت و العدد في ولد فلان
 نشر الله ya da نشر الله و العدد في ولد فلان şeklinde yansıtılmıştır.

Bir hanımın evliliğinden çocuğu olmaması veya bir soyun devam etmemesi
 durumunda ise yaygın olarak şu ifadeler kullanılmaktadır:

ليس لفلان بقية , لا بقية لفلان , لا ولد له , لا عقب له , لم تلد له شياً , لم تلد له , لم يكن لفلان ولد
 لمن يبق غيره من ولد فلان. كانوا كثير , انقرضوا , درج ولد فلان جميعا , درجت , درج , ليس لها منه ولد , ليس لها ولد
¹⁵²لم تزوج منهن واحدة , لم يعقب , لم يدع ولدا , لم يبق منهم احد , قد انقرض عقب فلان , قد انقرض

Bazı soyların ise sadece erkek evlâdından, ya da kız evlâdından ilerlediği
 belirtilir. Bazen soyu devam ettiren kişinin ismi de açık olarak zikredilir. Bu hu-
 susta tercih edilen yaygın ifade şekilleri şunlardır:

قد كان له ولد , رج ولد فلان جميعا الا مند النساء , ليس لفلان ولد الا امرءة , البقية من ولد فلان في ولده
 انقرض , قد انقرض ولد فلان الا من قبل ابنته , قد انقرض ولد فلان الا من قبل النساء , انقرضوا الا من قبل النساء
 ليس , قد انقرض الا من ¹⁵³لم يترك ولدا الا بقی نسيات , قد انقرض ولده الا من قبل بناته , ولد فلان الا ولد ابنته
 ليس لسائر , لا لأحد من ولد فلان عقب غير فلان , قد انقرض ولد فلان الى من هؤلاء المسمين , له عقب الا من
¹⁵⁴بقيتهم قليلون متفرقون , لالفلان عقب من قبل الرجال , كان فلان آخر بني فلان , ولد فلان عقب

7. Doğum

Bir hanımın çocuk dünyaya getirmesi ولدت kelimesi ile ifade edilir.
 Genellikle evlendiği kişiden çocuk sahibi olan hanım için, eşinin ismi belirtilerek
 ولدت فلان veya ولدت له ibaresi kullanılır.¹⁵⁵

Neseb bilgileri açıklanırken ولدت له ibaresinden sonra çocukların isimleri tek
 tek sayılır. Bazen sadece ولدت له denir, çocuğunun olduğuna işaret edilir, fakat

¹⁴⁸ Zübeyrî, s. 15.

¹⁴⁹ Zübeyrî, s. 9, 14, 91, 97, 111, 123, 164.

¹⁵⁰ Zübeyrî, s. 9.

¹⁵¹ Zübeyrî, s. 250, 419.

¹⁵² Zübeyrî, s. 10, 13, 16, 19, 22, 28, 30, 31, 34, 38, 43, 44, 51, 53, 77, 115, 206-207, 240, 246,
 428.

¹⁵³ Zübeyrî, s. 25.

¹⁵⁴ Zübeyrî, s. 15, 19, 25, 28, 31, 38, 50, 75, 78, 83, 137, 158, 228, 241, 257, 288, 366.

¹⁵⁵ Zübeyrî, s. 12, 30.

herhangi bir isim zikredilmez.¹⁵⁶ Bazı durumlarda ise ولدت له نسوة ve ولدت له امرأة şeklinde o kişinin bir veya daha çok sayıda kız çocuğu dünyaya getirdiği belirtilir.¹⁵⁷ Bir hanımın, çocuğunu kiminle evli iken dünyaya getirdiğini açıklayan ifadelerden bir diğeri ise ولدت فلان على فراش فلان'dir; ancak nâdir olarak kullanılmıştır.¹⁵⁸

Bir kişinin doğumundan bahsedildiğinde ولد ibaresi tercih edilmiştir.¹⁵⁹ Ender bir şekilde bir şahsın anne-bir kardeşlerini belirtmek üzere ولد لامهم فلان lafzı tercih edilmiştir.¹⁶⁰ Ayrıca kişinin bilinen doğum tarihi ve yeri belirtilir.¹⁶¹ Bazı neseb sahiplerinin ise Câhiliye veya Asr-ı saâdet'te doğdukları belirtilir.¹⁶²

8. Ölüm

Neseb bilgisi verilen kişinin ölümü farklı kelimelerle ifade edilmiştir. Bu kelimeler مات/ماتت, هلك/هلكت, توفيت/توفيت, حضرت الوفاة, توفي/توفيت, ماتت/ماتت'dür.¹⁶³ ماتت/ماتت ifadesi sadece Hz. Peygamber'in irtihâli için kullanılmış bir ifade biçimidir.

Bir kişinin nerede (مات بـ- "..."), hangi tarihte, kaç yaşında, kiminle evli iken ve hangi din üzere öldüğü (مات في الاسلام) de belirtilen hususlardır.¹⁶⁴ Ayrıca neseb kayıtlarından ölen kişinin genç veya ihtiyar oluşu (توفي صغيرا, هلك صغيرا), ya da doğum esnasında veya sonrasında vefat edişi (توفيت عنده في نفاس / توفيت في نفاسها)¹⁶⁵ hakkında bilgi edinmek mümkündür.¹⁶⁶

Neseb bilgileri arasında ölen kişinin cenaze namazını kimin kıldırıldığına (دفن / دفنت), nâşın hangi mezarlıkta ve ne zaman defnedildiğine (دخل فلان قبره) dair mâlumat verilmektedir.¹⁶⁷ Özellikle Hz. Osman gibi önde gelen şahsiyetlerin kimler tarafından defnedildiği de belirtilmiştir.¹⁶⁸ Ayrıca eğer hakkında bilgi varsa kişinin hangi halife zamanında vefat ettiği (هلك في زمن فلان) bilgisinin verildiği görülmektedir.¹⁶⁹

Bazı şahısların ölüm sebeplerine de temas edilmiştir. Bu sebeplerin başın-

¹⁵⁶ Zübeyrî, s. 32, 64.

¹⁵⁷ Zübeyrî, s. 77, 202.

¹⁵⁸ Zübeyrî, s. 4.

¹⁵⁹ Zübeyrî, s. 40.

¹⁶⁰ Zübeyrî, s. 16.

¹⁶¹ Zübeyrî, s. 26, 82.

¹⁶² Zübeyrî, s. 266.

¹⁶³ Zübeyrî, s. 28, 31, 40, 46, 51, 104.

¹⁶⁴ ez-Zübeyrî, s. 153, 263, 275.

¹⁶⁵ Zübeyrî, s. 18, 104, 114, 116, 236.

¹⁶⁶ Zübeyrî, s. 115, 117.

¹⁶⁷ Zübeyrî, s. 28, 40, 59, 101-102, 104, 393.

¹⁶⁸ Zübeyrî, s. 201.

¹⁶⁹ Zübeyrî, s. 38, 82.

da savaşlar gelmektedir. Nesebi zikredilen kişinin hangi savaşta (المقتول بفتح)¹⁷⁰, nerede (قتله فلان و أجهز) kimin tarafından ve nasıl öldürüldüğü (¹⁷¹هو المقتول بـ...”), bilhassa zikredilir. Savaşlar dışında hapislerde de hayatlarını kaybedenler olmuştur. Kişinin hangi halifenin döneminde hapiste öldüğü bu ifadelerde açıkça belirtilir (مات في حبس فلان , مات في سجن فلان , لم يزل محبوسا في السجن حتى) (¹⁷²عليه و حز رأسه مات في حبس فلان , مات في سجن فلان , لم يزل محبوسا في السجن حتى) (¹⁷³مات , هو المزبوح في السجن). Bunların yanısıra hastalık, cinayet, üzüntü gibi ölüme yol açan durumlara da değinilmiştir: ¹⁷⁴ أصابه الوياء, قتل خطأ , انه مات كذا .

9. Evlilik/Boşama

Neseb kitaplarının verdiği temel bilgiler arasında evlilik ve boşamaya dair kayıtlar ilk sırada yer alır. Zübeyrî de nesebini açıkladığı her bir kişinin evlilik ilişkileri hakkında ayrıntılı bilgiler verir. Bu bilgiler arasında evlilik öncesi kız isteme hakkında açıklama mevcutsa zikredilmiştir. Bu durum için fiili kullanılır. ¹⁷⁵ خطبها عمر الى علي بن ابي طالب . Bu örnekte Hz. Ömer, Hz. Ali'den kızı Ümmü Külsûm'u istemiştir. Ayrıca ¹⁷⁶ خطبها معاوية على ولده şeklinde bir kullanım vardır ki, kızı oğluna istemek anlamını taşır. Bu talebin, daha önce evlenmemiş olan kızın babasına veya velisine iletildiği görülmektedir. Eğer hanım eşini kaybetmiş ise, evlilik teklifinin doğrudan kendisine yapıldığı da görülmektedir. ¹⁷⁷ خطبها معاوية .

Babanın veya velinin, kız veya erkeği evlendirmesini ifade etmek için زوج fiili kullanılmıştır (¹⁷⁸زوج عمرو بن اسد خديجة من النبي , زوجته خاله ابنته , زوجته رسول الله ام كلثوم).

Bazı durumlarda Hz. Peygamber'in, evlilik konusunda ashâbına tavsiyede bulunduğu zikredilmiştir. Bu anlamda Ebû Süfyân b. Hâris'ten, kızını Abdülmuttalib b. Rabîa ile evlendirmesini istemiştir (¹⁷⁹امر ان يزوجه ابنته). زوج fiili ile eş anlamı olarak ¹⁸⁰انكحه ايها , انكحه ابنته) kullanılmıştır.

Neseb açıklamalarında kişilerin yaptıkları evlilikler ve kimlerle evlendikleri umumiyetle ¹⁸¹تزوج fiili ile belirtilmiştir. Bu durumda nâdir olarak نکح fiili de kullanılmıştır (¹⁸²كان فلان نكح فلانة). Hanım veya erkek eşlerden birini ifade için زوج ¹⁸³ fiili tercih edilmiştir; hanım için زوجة şeklinde kullanım da mevcuttur.

¹⁷⁰ Zübeyrî, s. 54.

¹⁷¹ Zübeyrî, s. 53.

¹⁷² Zübeyrî, s. 40, 53. Savaş meydanında yaralıyı öldürmek anlamında kullanılır.

¹⁷³ Zübeyrî, s. 53, 54, 118, 167, 429.

¹⁷⁴ Zübeyrî, s. 114, 129, 232.

¹⁷⁵ Zübeyrî, s. 25, 51.

¹⁷⁶ Zübeyrî, s. 82.

¹⁷⁷ Zübeyrî, s. 86.

¹⁷⁸ Zübeyrî, s. 22, 37, 207.

¹⁷⁹ Zübeyrî, s. 87.

¹⁸⁰ Zübeyrî, s. 87, 196.

¹⁸¹ Zübeyrî, s. 10, 20, 29, 30.

¹⁸² Zübeyrî, s. 196.

biri tercih edilmiştir; hanım için زوجة şeklinde kullanım da mevcuttur.¹⁸³

Bir hanımın evli olduğu kişiyi belirtmek için şu ifadelere de yer verilmiştir: ان فلانة كانت في يده , كانت تحت فلان , كانت فلانة عند فلان¹⁸⁴. Şayet bir kişi, evlendiği hanımın ilk eşi ise zaman zaman bu durumun da belirtildiği görülür (كان ابا عذرها¹⁸⁵).

Neseb kayıtları ikinci ve daha sonraki evliliklere özellikle işaret eder. Bilindiği kadarıyla bir hanımın vefat eden veya ayrıldığı eşinden sonra kimlerle evlendiği خَلْفَ عليها فلان¹⁸⁶ şeklinde mutlaka zikredilir. Böylece aileler, soylar ve kabileler arasındaki evlilik bağları hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olmak mümkün hâle gelmektedir. Aynı zamanda bu veriler o günkü evlilik kültürü hakkında da fikir vermektedir: Hanımından ayrıldıktan/hanımı öldükten sonra hanımın kızkardeşi ile evlenmek (خَلْفَ عليها بعد اختها¹⁸⁷), erkek kardeşin hanımı ile evlenmek (خَلْفَ عليها بعد امها¹⁸⁸) veya üvey anne ile yapılan evlilik gibi (خَلْفَ عليها بعد ابوها¹⁸⁹). Baba öldükten sonra büyük erkek çocuğun, üvey annesi ile yaptığı bu evlilik türü Câhiliye döneminde cârî bir nikâh idi. İslâmiyet, nikâhu makt isimli bu nevi bir evliliği yasaklamıştır. Zübeyrî, bu konuda açıklamada bulunarak ilgili âyeti de zikretmektedir.¹⁹⁰ İkinci evlilik için nâdir olarak تزوجها فلان ifadesi de kullanılmıştır.¹⁹¹

Evlilik konusunda tanık olunan hususî bir durum, bir hanımın evlendirilmesi için güvenilir bir başka erkeğin vekil kılınmasıdır. Bu meseleye örnek olarak Hz. Ali ve eşi Ümâme zikredilebilir. Bilindiği üzere Hz. Ali, Hz. Peygamber'in torunu Ümâme bint Ebû'l-Âsî b. Rebî'a ile evliydi. Ölümünün yaklaştığını anladığı sırada eşine vasiyette bulunarak kendisinden sonra evlenmek isterse (إن اردت (أوصاها أن تجعل امره الى المغيرة) Muğîre b. Nevfel'e danışmasını istemiştir (النكاح Muâviye b. Ebû Süfyân, Ümâme'ye tâlib olunca, Ümâme hakkındaki kararı Muğîre'ye havâle etmiş, o da Ümâme'yi, himâye etmiş ve onunla evlenmiştir.¹⁹² Benzer bir durum Muâviye b. Ebû Süfyân, oğlu Yezîd'e, Abdullah b. Ca'fer b. Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Külsûm'u istediğinde de gerçekleşmiş ve bu evliliğe taraftar olmayan Abdullah kızıyla ilgili kararı Hz. Hüseyin'e havâle etmiş (جعل امرها (الى فلان), o da Ümmü Külsûm'u, Kâsım b. Muhammed b. Ca'fer ile evlendirmiştir.¹⁹³

¹⁸³ Zübeyrî, s. 276, 309, 311, 316.

¹⁸⁴ Zübeyrî, s. 15, 37, 212.

¹⁸⁵ Zübeyrî, s. 26.

¹⁸⁶ Zübeyrî, s. 4, 10.

¹⁸⁷ Zübeyrî, s. 62.

¹⁸⁸ Zübeyrî, s. 10.

¹⁸⁹ Zübeyrî, s. 201.

¹⁹⁰ Zübeyrî, s. 10.

¹⁹¹ Zübeyrî, s. 32.

¹⁹² Zübeyrî, s. 86.

¹⁹³ Zübeyrî, s. 82.

Eşlerden biri evlilik esnasında herhangi bir sebeple hayatını kaybetmiş işe bu husus عنها قُتِلَ عنده، هَلَكَتْ عنها، هَلَكَ عنها، مَاتَ عنها، هَلَكَ عنها¹⁹⁴ şeklindeki ifadelerle özellikle bildirilir.

Neseb bilgilerine göre nikâhlanılmasına rağmen taraflar arasında evlilik tahakkuk etmeden son bulan birlikteliklerin olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum gelin veya damadın her hangi bir sebeple ölümü (تُوفِيَتْ قَبْلَ أَنْ يَدْخُلَ عَلَيْهَا) veya dışarıdan, özellikle de idareciler tarafından evliliğe müdahale edilmesi sonucu meydana gelebiliyordu (لَمْ يَتِمَّ نِكَاحُهُ) (لم يتم نكاحه)¹⁹⁶).

Evliliğin son bulması, erkeğin hanımını boşaması şeklinde ifade edilmiştir. Boşama için طَلَّقَهَا¹⁹⁷ ve فَارَقَهَا¹⁹⁸ kalıpları kullanılmaktadır. Evlilik konusunda olağan dışı bazı hâdiselere de temas edilmiştir. Örnek olarak halife Hârûn er-Reşîd'in, evlendiği Zeyneb bint Abdullah b. Hüseyin b. Ali b. Hüseyin b. Ali'yi ertesi gün boşaması verilebilir (بَاتَتْ عِنْدَهُ لَيْلَةً ثُمَّ طَلَّقَهَا). Bu sebeple Medîne'de Zeyneb'e "Zeynebü leyletin" denmiştir.¹⁹⁹

فَلَانَةٌ ifadesi, bir idarecinin vâli atadığı memuruna, muhtemelen bir câriye hediye etmesi durumunda kullanılmıştır.²⁰⁰ Evlatlığın ya da babası bilinmeyen bir çocuğun (دَعِيَ، دَعُوهُ)، onu himaye eden kişi tarafından evlendirildiğine dair bir bilgi de mevcuttur. Hâlid b. Yezîd b. Muâviye, böyle bir girişiminden ötürü Abdülmelik b. Mervân tarafından kınanmıştır. Abdülmelik b. Mervân'ın bu yaklaşımı, toplumun bu durumdaki kişilerin evlendirilmesine ön ayak olmaya açık olmadığını göstermektedir.²⁰¹

Evliliklerde ikinci hanımla nikâhlanma durumunda bu talebin birinci eşi üzmüş olduğu da dile getirilen hususlardır. Hz. Ali'nin Cüveyriye bint Ebû Cehil'e tâlip olması karşısında Hz. Fâtıma'nın üzüntüsü عَلَيْهَا شَقٌّ ibâresi ile ifade edilmiştir.²⁰² Aynı durum Yezîd'in ikinci evliliğinde de söz konusu olmuş, birinci eşin aynı şekilde üzüldüğü belirtilmiştir.²⁰³

Kadın ve erkeğin hiç evlenmemiş olması da neseb bilgileri arasında yer almıştır. Bu durum لَمْ يَتْرُجْ بَعْدَهَا، لَمْ يَتْرُجْ، لَمْ يَتْرُجْ²⁰⁴ lafızlarıyla belirtilmiştir.

¹⁹⁴ Zübeyrî, s. 22, 23, 30, 46.

¹⁹⁵ Zübeyrî, s. 63, 66, 117, 167.

¹⁹⁶ Zübeyrî, s. 59, 82-83.

¹⁹⁷ Zübeyrî, s. 83.

¹⁹⁸ Zübeyrî, s. 19, 32.

¹⁹⁹ Zübeyrî, s. 73.

²⁰⁰ Zübeyrî, s. 188.

²⁰¹ Zübeyrî, s. 130.

²⁰² Zübeyrî, s. 187.

²⁰³ Zübeyrî, s. 155.

²⁰⁴ Zübeyrî, s. 30, 83, 115.

Nikâh akdinin şartlarından olan mehirle ilgili bilgiler de verilmektedir. Mehirin صدق kelimesi ile karşılandığı görülür.²⁰⁵ Necâsî, Ümmü Habîbe ile Hz. Peygamber'in nikâhı kıyıldığında Hz. Peygamber için 400 dinar mehir tayin etmiştir (أصدق).²⁰⁶

Neseb bilgilerine genel olarak bakıldığında hem kadınların hem erkeklerin birden fazla evlilik yaptıkları görülmektedir. Aynı zamanda bu evliliklerden çocuklar da dünyaya gelmiştir. Bazı evliliklerle ilgili verilen bilgiler arasında çocukların anneleriyle birlikte üvey babalarının evine intikal ettiklerine dair kayıtlar bulunmaktadır. Evlenen hanımın küçük yaştaki çocuklarını himaye etmeyi ve çocukların o kişiye nisbet edilmesini belirtmek için ضمهم اليه مع امهم²⁰⁷ bir başkasının evinde büyümeğe işaret etmek için رُؤوا في حجره²⁰⁸ babası öldükten sonra annesi bir başkasıyla evlenen kişinin, üvey babasının yanında büyümesini ifade etmek için كان يتيمًا في حجره , يتيم فلان veya كان فلان في حجر فلان tâbirleri tercih edilir. Abdurrahmân b. el-Hâris, üvey babası Hz. Ömer için ربيب kelimesini kullanmıştır.

10. Soyun Devam Ettiği Bölge/Yerleşim

Zübeyrî, kitabında doğum, ölüm yeri, tayin, fetih, savaş gibi çeşitli vesilelerle birçok şehir, bölge ve yer adı zikretmektedir. Bu esnada bazı yerlere ne ad verildiğini açıklamaktadır (“... يقال لها”).²¹⁰

Hakkında bilgi verilen şahısların hangi şehirde yaşadıkları ve şehrin hangi bölgesinde oturdukları “... في” , “... ب-”²¹¹ , “... ب-”²¹² , “... ب-”²¹³ şeklinde belli lafızlarla ifade edilmiştir. Ev, yerleşim yeri, yurt anlamında “... ب-”²¹⁴ , “... ب-”²¹⁵ örneklerinde olduğu gibi dâr kelimesi de kullanılmıştır. Ayrıca kişilerin oturdukları mekânların şehrin hangi kısmında olduğu ve belli başlı merkezlere uzaklıkları belirtilmektedir: على ميل من ...²¹⁶ Bir şehrin yerleşik halkı مكة أهل مكة²¹⁶ örneğinde olduğu gibi ifade edilir. Diğer taraftan neseb bilgileri arasında kişilerin, doğdukları şehirlerden ayrılarak yerleştikleri bölgelerin özellikle belirtildiği görülmektedir. Böylece bir soyun devam etmekte olduğu farklı bölge de kaydedilmiştir: لم يزل “... الى زمن فلان

²⁰⁵ Zübeyrî, s. 114.

²⁰⁶ Zübeyrî, s. 124.

²⁰⁷ Zübeyrî, s. 10.

²⁰⁸ Zübeyrî, s. 10.

²⁰⁹ Zübeyrî, s. 230, 277.

²¹⁰ Zübeyrî, s. 127.

²¹¹ Zübeyrî, s. 13, 151.

²¹² Zübeyrî, s. 33, 182.

²¹³ Zübeyrî, s. 55.

²¹⁴ Zübeyrî, s. 10, 229.

²¹⁵ Zübeyrî, s. 127, 202.

²¹⁶ Zübeyrî, s. 197.

özellikle bahsedilir. Kişinin hadis aldığı, hadis naklettiği kişiler (كان يُروى عنه الحديث), râvi olarak güvenilirliği, (حمل عنه فلان, حدث عنها فلان, كان فلان من من يُحمل عنه الحديث²³³), ya da imkânı olduğu halde bir başka kişiden hadis nakletmediği (لم يحفظ من حديثه) belirtilen hususlar arasında yer alır. Ayrıca Hz. Peygamber'den hadis nakleden sahâbî mutlaka belirtilir (روى عن النبي).²³⁵ سمعت النبي).

13. Şahsiyet Özellikleri

Neseb içerisinde zikri geçen şahıslar öne çıkan fizikî ve ahlâkî özellikleri ile tavsif edilirler.²³⁶ Fizikî özellik olarak umumiyetle yüz güzelliğinden bahsedildiği görülmür. (كان احسن, كان حسن الوجه, كان يوصف بحسن الوجه, كان اجمل قريش, كان من احسن الناس وجها. Görülür. ²³⁷ الناس وجها و اسخاهم ibâreleri bu hususu ifade etmek için kullanılan lafızlardır. Hz. Peygamber'e benzeyen kişinin bu özelliği (كان يشبه بالنبي) şeklinde vurgulanmaktadır.²³⁸

Kişilerin ahlâkî meziyetleri genellikle fazilet, kadr, sehâ, husnû'l-mezheb, hazm, şeref, celed, lisân, fütüvvet²³⁹ kavramlarıyla dile getirilir ve kişiler şerîf, seyyid, zû mürûet, hıyârü'l-müslimîn, halîm, kerîm, sahî, feten mine'l-fityân (فتى من الفتيان), (اظرف الفتيان) azrefü'l-fityân, kesîrû't-taâm, kesîrû'z-ziyâfe, serevât âli fülân, cüledâ fi'l-akl ve'l-beyân (من سروات و جلداء آل فلان فى العقل و البيان)²⁴⁰ olarak tavsif edilirler.

Neseb açıklamalarında şahısların dindarlıklarına da temas edilir. Nüssâk, nâsik, âbid, zâhid ifadeleri, muttakî kimse için kullanılır.²⁴¹ Kişinin namaza düşkünlüğüne ise (كان كثير الصلاة)²⁴² ifadesi ile işaret edilir.

Genel olarak (نعم المرأة كانت/نعم الرجل كان) şeklinde hanım ve erkeklere övgüde bulunulmuştur.²⁴³ Soyunun veya toplumun seçkin simâlarından olan kişi de belirtilir (كان من اشراف قريش, كان من وجوه بني فلان).²⁴⁴ Nesebi hakkında bilgi verilen kimselerle ilgili açıklamalar arasında zaman zaman önemli hâdiseler de nakledilmektedir. Kıymetli şahsiyetler için haklarında anlatılacak çok şey olduğunu belirtmek için (له آثار كثيرة, له آثار فى الأرض كثيرة, كان كثير المناقب)²⁴⁵ ifadelerine

²³² Zübeyrî, s. 241.

²³³ Zübeyrî, s. 28, 34, 138, 182, 264.

²³⁴ Zübeyrî, s. 248.

²³⁵ Zübeyrî, s. 150, 209.

²³⁶ Zübeyrî, s. 27, 353, 363.

²³⁷ Zübeyrî, s. 28, 115, 164, 215, 240, 322, 362.

²³⁸ Zübeyrî, s. 64, 85, 91, 96.

²³⁹ Zübeyrî, s. 30, 114, 138, 141, 164, 182, 211, 219, 262, 270.

²⁴⁰ Zübeyrî, s. 114, 120, 133, 149, 196, 217, 223, 241, 262, 291, 301, 448.

²⁴¹ Zübeyrî, s. 50, 88, 359, 399.

²⁴² Zübeyrî, s. 120.

²⁴³ Zübeyrî, s. 30, 56.

²⁴⁴ Zübeyrî, s. 271-272, 317.

meydanından kaçmak (فرّ، هرب)، ateşkes (هُدنة)، sulh (اصطلاح)، takviye güç göndermek (بعثه مددا لفلان)، emân, ganimet taksimi gibi konulara değinilmiştir.²⁶³ Hz. Peygamber'in ganimetten dağıttığı hisse de belirtilmektedir (ضرب له رسول الله (حز رأسه)²⁶⁵ Savaş sonrasında bazı maktullerin başları kesilerek (بسهمه و اجره²⁶⁴ halifeye gönderilir. Bazı maktuller ise mezarından çıkarılıp asılır (صلب و نيش²⁶⁶). Bazı esirler bir müddet hapsedilir ve sonra affedilerek serbest bırakılır (اخذه)، (ان قتلته النبي صبرا)²⁶⁸ bazı esirler ise hapis sonucu ölümler (غفى عنه، ارسله²⁶⁷). Savaşta gösterilen kahramanlıklar zikredilir (ان أعرق الناس في القتال)²⁶⁹.

Savaşlardan sonra tâkibâta uğrayıp, yakalanmamak için saklananlar olmuştur (كان مختفيا، كان متغيبا، اختفى). Abbâsî ordusundan müsevvide olarak da bahsedildiği,²⁷¹ Ehl-i Beyt'in ise isyanlarında beyaz giydikleri (بيض)²⁷² görülür.

15. Mal Varlığı/Miras

Neseb bilgileri arasında kişinin, vefatı durumunda kendisine kimin vâris olduğu veya kişinin kendisinden sonra kimi vasî tayin ettiği şeklinde miras ilişkileri konusunda bilgi verilmektedir: ورثه الرجل كلهم، ورثه بنو فلان و وهبوا حقوقهم لفلان. Kadının kocasına vâris olması durumunda da bu husus belirtilmiştir: ورثته مع عصبته.²⁷⁴

Şahısların öldükten sonra yerine getirilmesini istedikleri vasiyetleri de zikredilmiştir. Bu vasiyetlerin ya erkek evlâda (كان وصي ابيه)²⁷⁵ ya çocuklar dışında birisine (أوصى الى فلان)²⁷⁶ ya erkek çocuk büyüyene kadar başka birisine (أوصى فلان الى فلان حتى يكر ابنه)²⁷⁸ yapıldığı anlaşılmaktadır. Bazı kişilerin ise bir soyun miras işleri ile ilgilendiği ve vefat eden kişilerin terekelerini güven içinde idare ettiği (كان فلان وصي اكثر من يموت من آل فلان و يقوم في) (تركتم بالامانة و الكفاية)²⁷⁹ görülmektedir.

²⁶³ Zübeyrî, s. 86, 126-127, 137, 145, 152, 178, 180, 189, 212, 215, 249, 256, 302, 316, 319, 321, 323, 350, 375.

²⁶⁴ Zübeyrî, s. 101.

²⁶⁵ Zübeyrî, s. 40.

²⁶⁶ Zübeyrî, s. 127, 222.

²⁶⁷ Zübeyrî, s. 53, 267.

²⁶⁸ Zübeyrî, s. 52, 173, 255.

²⁶⁹ Zübeyrî, s. 250.

²⁷⁰ Zübeyrî, s. 53, 66, 131.

²⁷¹ Zübeyrî, s. 168.

²⁷² Zübeyrî, s. 53.

²⁷³ Zübeyrî, s. 38, 115, 116, 232, 243.

²⁷⁴ Zübeyrî, s. 30, 50, 120.

²⁷⁵ Zübeyrî, s. 46.

²⁷⁶ Zübeyrî, s. 49, 87, 263, 384.

²⁷⁷ Zübeyrî, s. 43.

²⁷⁸ Zübeyrî, s. 106.

الكفاية²⁷⁹) görülmektedir.

Kişinin vâriyeti olduğu özellikle belirtilirken (كان من أكثر الناس مالا)²⁸⁰, Hz. Peygamber ve halifeler tarafından verilen ata (أعطاه بحنين من المؤلف قلوبهم)²⁸¹, اطعمه رسول²⁸² الله بخيبر مائة وسق كل سنة (صاحب الصوائف)²⁸³ ve ihsanlara da (أقطع الخليفة الدار،)²⁸⁴ وصله باموال كثيرة، منزلاً yer verilir.

16. Topluluk/Din/Mezheb:

Zübeyrî, neseb açıklamaları arasında bazı topluluk isimlerine ve mezhebî oluşumlara temas etmiştir. Topluluk ve cemaat anlamında رحط kelimesini kullandığı görülür.²⁸⁵ Asr-ı saâdet'te hanım-erkek Habeş Muhâcirleri, Medine Muhâcirleri ve Ensâr'a²⁸⁶ atıfta bulunulur. Müslim, kâfir, müşrik, nasrânî şeklinde din mensupları zikredilir.²⁸⁷ Câhiliye döneminde putlara değil de eş-Şi'ra'l-abûr adlı yıldız tapan Ebû Kebşe ve yine putlara tapmayan Zeyd b. Amr hatırlatılır.²⁸⁸ Sahâbenin müslüman oluş şekilleri ve zamanları yer yer (كان تأخر إسلامه، سلم) belirtilir.²⁸⁹ (أدرك الإسلام و هو من مسلمة الفتح) belirtilir. Sahâbeden bahsedildiği gibi, tâbiûn'un da sözü geçer.²⁹⁰ Hıristiyan olup din değiştirenlere (هرب من الإسلام، يتصنر)²⁹¹ ayrıca temas edilir.

Şîa kelimesi bir önderin etrafında kümelenen taraftar topluluğu, cemaat, öğrenciler anlamında kullanılmıştır. Bu anlamda Muhammed b. Hanefiyye'nin onu mehdî olarak kabul eden şîasından bahsedilir.²⁹² Muhammed b. Ali b. Ebû Tâlib'in oğlu Abdullah Ebû Hâşim'in etrafında da şîası mevcuttu. Abdullah vefat ederken şîasını Muhammed b. Ali b. Abdullah el-Abbâs'a yönlendirmiş ve kitaplarını bu kişiye devretmiştir.²⁹³ Yine Ca'fer b. Ubeydullah b. Hüseyin b. Ali b. Hüseyin b. Ali'yi hucetullah olarak isimlendiren bir şîa ortaya çıkmıştır.²⁹⁴

Ayrıca Ehlü'r-ridde, Zeydiyye ve Râfıza'nın ortaya çıkışından,²⁹⁵ Havâric²⁹⁶

²⁷⁹ Zübeyrî, s. 241.

²⁸⁰ Zübeyrî, s. 106, 360, 388.

²⁸¹ Zübeyrî, s. 231.

²⁸² Zübeyrî, s. 87.

²⁸³ Zübeyrî, s. 146.

²⁸⁴ Zübeyrî, s. 244, 271.

²⁸⁵ Zübeyrî, s. 10, 135, 229.

²⁸⁶ Zübeyrî, s. 76, 254, 256, 263.

²⁸⁷ Zübeyrî, s. 105, 251, 318.

²⁸⁸ Zübeyrî, s. 261, 364.

²⁸⁹ Zübeyrî, s. 39, 175, 426.

²⁹⁰ Zübeyrî, s. 279, 304, 345.

²⁹¹ Zübeyrî, s. 19, 39, 387.

²⁹² Zübeyrî, s. 41.

²⁹³ Zübeyrî, s. 75.

²⁹⁴ Zübeyrî, s. 74.

²⁹⁵ Zübeyrî, s. 61, 320.

ve Harûriyye'den bahsedilmektedir.²⁹⁷ Ömer b. Abdülazîz zamanında vefat ettiği bildirilen Hasan b. Muhammed b. Ali b. Ebû Tâlib'in de ircâ konusunda ilk defa fikir üreten kişi olduğu söylenir.²⁹⁸

SONUÇ

Mus'ab ez-Zübeyrî, Kureyş'in önde gelen ailelerinden Abdüluzâ b. Kusay'a mensuptur. Yine aynı soydan gelen Zübeyr b. el-Avvâm ve Abdullah b. ez-Zübeyr bu ailenin önemini gösteren şahsiyetlerdir. Zübeyrî, bu aile ortamının kendisine sağladığı tarihî ve kültürel donanıma sahip olarak yetişmiştir. Bu tabii birikim, iştirak ettiği Medîne'ki ders halkalarında daha da zenginleşmiş ve Zübeyrî'nin güvenilir ilmî kişiliği ile birleşerek eserine yansımıştır.

Zübeyrî, *Nesebü Kureyş* adlı kitabını neseb bilimi açısından sistematik bir usulle oluşturmuştur. Hicaz yarımadasında doğup gelişmiş ve içinden Son Peygamber'in çıkması dolayısıyla Araplar arasında olduğu kadar müslümanlar nezdinde de önemli bir mevkie oturan Kureyş kabilesi bu kitapta bütün kollarıyla ele alınmıştır. Kureyş hakkında soy bilimi açısından önem arz eden temel unsurlara ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir. Nesebi hakkında açıklama yapılan kişiler, şahsiyet özellikleri ve hayat hikâyelerine dair aktarılan bilgiler yoluyla toplumsal kimlikleri itibarıyla de tanıtılmışlardır. Diğer taraftan ensâb çatısı altında aktarılan yan bilgiler, ilgili dönemin siyasî, ekonomik ve sosyal görüntüsü hakkında da önemli veriler sunmaktadır.

Kitâbu Nesebi Kureyş özelde Kureyş'in, genelde Arap toplumunun soy kütüğü hakkında önemli kayıtlar içermektedir. Bu eser tarih, kültür ve edebiyat sahalarında kaynak olma özelliği taşıyan birinci elden bilgiler aktarmaktadır. Zübeyrî bu kitabıyla usul ve muhteva açısından neseb biliminin ilk örneklerinden birini ortaya koymuş ve kendisinden sonraki çalışmalara zemin teşkil etmiştir.

Kaynaklar:

- » Bekr Ebû Zeyd, *Tabakâtü'n-Nessâbîn*, Dârü'r-Rüşd, Riyad 1987.
- » Fayda, Mustafa, "Ensâb", *DîA*, XI, 244-248.
- » Önkâl, Ahmet, *Ensâb İlmi ve Ensâb'la İlgili Eserler*, Konya 1984 (yayınlanmamış).
- » ez-Zübeyrî, Ebû Abdullah el-Mus'ab b. Abdullah, *Kitâbu Nesebi Kureyş*, thk. E. Lévi-Provençal, Dârü'l-Maârif, 3. bs., Kahire 1982.

→ →
²⁹⁶ Zübeyrî, s. 103, 263, 368.

²⁹⁷ Zübeyrî, s. 202, 375.

²⁹⁸ Zübeyrî, s. 75.